

A MŰFAJ ÖRÖK, DE IDŐVEL ÁTALAKULT

A kabaré, mint társadalmi szükséglet

A 20. század elején útjára indult kabaré a mai napig népszerű. A közönség alig várja az év végét, hogy a színházban megtekinthesse az ilyenkor hagyományos szórakoztató műsort. Bár, úgy tűnik, egyre kevesebb van belőle, és a színvonal sem a régi...

→NÁNÓ CSABA

Tagadhatatlan, hogy a kabaré, ez a sajátos szórakoztató színház, francia találmány. A lényege: olyan színházi produkció, amelyet általában kis színháztermekben, kávéházakban, akár kocsmákban adnak elő szatirikus, humoros, szórakoztató prózai és verses-dalok elemekből lazán összefűzve. A műfaj Moszkvától Bécsig és Berlinton Londonig szinte egész Európában meghonosodott, helyi sajátosságokkal fűszerezve.

A kabaré 1901-ben jelent meg Budapesten, majd 1907-re ki is alakult a jellegzetes „pesti kabaré”. Kosztolányi Dezső a Nyugatban 1915-ben publikált cikkében pontosan érzékelt a magyar kabaré különleges mivoltát. „Azóta a pesti kabaré polgárvá vált, leiggadt, stílust kapott. Szerencsé-

Jelenet a marosvásárhelyi Hahota színtársulat 2013-as Kész Cirkusz! című zenés szilveszteri kabaréjából

re meg is magyarosodott. Mert a pesti kabaré szelleme egyáltalán nem franciás. A francia kabarénál nem tudok elképzelni naivabbat és nekünk pestieknek együgyűbbet (...) A berliniek akasztófakötelekkel enyelegnek, hullákkal játszanak s gyémántjuk a sírok salétroma. Még a bécsi kabaré is idegen. Parfümös pikantéria és lanya limonádé. A pesti kabaré azonban a szatíra. Az a cukrozott epe, hitelenség és finom rossz májúság öltött benne testet, amely minden pesti emberben bennlakozik, az az okosság terem-

tette meg, mely ennek a városnak egyik fontos jellemvonása. Költészet is van” – írja. Nagy Endre, a pesti „Bonbonnière” konferansziéja, aki megteremtette az irodalmi kabarét, így vallott: „fogadalmat tettem magamban, hogy ezt a megalázott, meggyalázott kabarét főlemelem a megbecsült művészetek színvonalára.”

Az első magyar nyelvű kabaré-előadás 1901-ben volt a Tarka Színpadon. A Tarka színpadnak olyan neves magyar írók írtak többek között, mint Molnár Ferenc, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Móricz Zsigmond, Gárdonyi Géza, míg zenét Bartók Béla, Kodály Zoltán, Weiner Leó, Reinitz Béla szerzett. A Magyar Rádióknak hosszú évtizedeken keresztül az egyik legnépszerűbb műsora a Rádiókabaré volt, a tévében viszont a hagyományos kabaré nem vert gyökeret.

Rejtő és Nóti

Rejtő Jenő a 30-as évek elején többek között Karinthy Frigyes unszolására tért haza Bécsből, ahol egyfajta önkéntes száműzetésben élte mindennapjait. Csalódásának fő oka az volt, hogy Magyarországon „nem akarták felfedezni”, mint jelentős drámaíró. Hazatérése után – Nádassy László tanácsá-

→**A diktatúrában a kabaréra úgy tekintettek, mint olyan produkcióra, ahol „ki lehetett engedni a gózt”. Vagyis – első-sorban Magyarországon – egy bizonyos határig lehetett kritizálni a rendszert, és ettől mindenki jól érezte magát.**

ra – a kabaré műfajában próbált szerencsét. A páros első alkotását, a Gengszteridillt 1932. október 5-én mutatták be, amelyet számos közös, illetve egyedül Rejtő Jenő nevéhez köthető egyfelvonásos és kabaréjelenet követett. Lassan kibontakozott Rejtő sajátos stílusa, amelyet váratlan, abszurd

fordulatok, szürreális, gyakran kispolgári figurák és a társadalom fanyar humorba csomagolt kritikája jellemezte. Soha addig nem volt Rejtőnek akkora sikere, mint kabaréjeleneteivel. A Tévedésből jelentik posztumusz kötet (1988) több mint 120 kabaréjelenetét, bo-

Kabaré Erdélyben

Erdélyben, főleg a kommunizmus idején, mind a hat állami magyar színház – a kolozsvári, nagyvárad, marosvásárhelyi, temesvári, sepsiszentgyörgyi és szatmárnémeti – általában a közönség által nagyon várt kabaréval fejezte be az évet. Az amatőr társulatok is szívesen nyúltak e műfajhoz, a kolozsvári Stúdió Színpadon például hagyomány volt a szilveszteri kabaré műsorra tűzése. Jellemző, hogy az év végi előadást olykor még tavasszal is játszották, annyira népszerű volt az emberek körében. Nem volt könnyű dolguk a társulatoknak, hiszen a cenzúra mindenbe beleütközött az orrárt, jeleneteket, replikákat vágtak ki, néha a plakátokba – amíg még létezett egyáltalán magyar nyelvű plakát – is belekötöttek. A színházak vezetői egészen fondorlatos módon próbálták legyőzni a cenzúrát, legtöbbször úgy, hogy hivatalosan román szerzők jeleneteit, műveit tüntették fel, de az előadáson egészen mást játszottak.

ARCHÍV

Hofi Géza egyszemélyes kabaréja műfajt teremtett Magyarországon

hózatát sorolja föl, de még ennél is többet írt. Azonban ezek mintegy felének elveszett a szövege, csupán címüket ismerjük korabeli említésekből.

Rejtő kortársa volt a másik híres kabarészerző, a tasnádi (Szatmár megye) születésű Nóti Károly. Zilahon járt iskolába, Kolozsváron végzett jogot, itt is kezdett írogatni a Keleti Újságba. Eredeti komikus ötletek, eleven párbeszéd, jó színpadtechnika jellemezte műveit. 1954. május 28-án bekövetkezett haláláig a szocialista kabarét is ellátta bohózataival és dramaturgiai segítségével (többek között Kellér Dezső indulása körül is bábáskodott), bár sokszor illették írásait a „polgári csökevény”, „aszfalt-humor” jelzőkkel. Nótit a politika egyáltalán nem érdekelte, „csak” szórakoztatni és nevetetni akart.

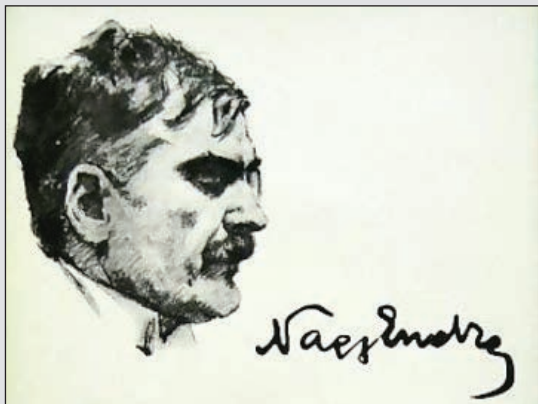
A diktatúrában a kabaréra úgy tekintettek, mint olyan produkcióra, ahol „ki lehetett engedni a gózt”. Vagyis – első-sorban Magyarországon – egy bizonyos határig lehetett kritizálni a rendszert, és ettől mindenki jól érezte magát.

Sajnos az erdélyi színház történet nem igazán foglalkozott a kabaré műfajával, így adatok is alig maradtak fent arról, mikor, hol és mit játszottak a társulatok. A kritikusok előszeretettel írtak a „komolyabb” előadásokról, és ritkán a könnyebb műfajként elkönnyvelt év végi szórakoztató műsorokról.

Manapság is játszanak a színházak év végi kabarét, bár nem akkora sikerrel, mint a diktatúra éveiben. Rejtő vagy Nóti jelenetei elcsépeltek, humortalannak tűnhetnek a mai nézőnek, a szövegek alprábbá váltak, a mostani társadalom fiataljai egészen mások nevetnek, mint szüleik, nagyszüleik annak idején. Manapság inkább az Amerikából importált stand-up comedy nem mindig szalonképes előadói szórakozik a közönség, mintsem a klasszikus kabaréjeleneteken.

1990 után ugyanakkor megjelentek az olyan társulatok is – például Gruppen-Hecc, Hahota –, amelyek kimondottan erre a műfajra helyezik a hangsúlyt, és nem ritkán telt ház előtt játsszák kabaré-előadásait.

→Hogyan látta a műfaj megteremtője?

Nagy Endre író a magyar politikai kabaré, a konferanszié műfaj megteremtője, megújítója volt, aki – beszédhibája ellenére – közvetlen kapcsolatot alakított ki a közönséggel, közéleti témákkal foglalkozó konferansziáival nagy népszerűsége tette. A magyar kabaré atyjának is nevezett Nagy Endre A kabaré regénye címmel írt könyvet a műfajról, amely 1935-ben jelent meg a Nyugat-könyvek sorozatban. Ahogyan az első sorokból kitérni, a szerző tisztában volt azzal, hogy a kabaré műfaja mekkora hatással volt (és van mind a mai napig) a társadalomra: „A kortársak tanúskodhatnak róla, hogy rövid életével milyen nagy hatást tett a kabaré nemcsak a magyar művészetre, hanem az egész magyar közéletre is. Ezt a hatást ma már bajos volna megmagyarázni. Maga a kabaré egy kis terem volt, amelyben az inspekciós rendőrtiszt legjőindulatúbb elnézése mellett is legfeljebb háromszáz ember helyezkedhetett el... Igazi slágert sohase tudott országos útjára lendíteni; a kottakiadók fanyalagva válogattak az ott előadott dalokban, amelyeknek sohasem sikerült az utca hőmpölygő áradatába jutnia. Tulajdonképpen hatósugara nem terjedt tovább, mint egy új cocktailkeveréké, egy új parfaitrepté, egy új estélyiruha-façoné. És valóságos hatása mégis eljutott a magyar társadalom mindegyik zugába” – írja Nagy Endre.